

ЛІТЕРАТУРА

1. Сметаніна Н.В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології: моногр. / за заг. ред. В.В. Голіни. Х.: Право, 2016. 192 с.
2. Иванов А.В. Негативное влияние современного телевидения и компьютерных игр на преступность несовершеннолетних. Вестник ТИСБИ. 2014. № 15. С. 35–45.
3. Resolution on Violence in Video Games and Interactive Media (2005). URL: apa.org/about/policy/intracive-media.pdf.
4. Literature review on the impact of playing violent video games on aggression, 2010 (Australian Government – Attorney General's Department). 50 с.
5. A Study of the Correlation between Computer Games and Adolescent Behavioral Problems. Addict Health. 2013. № 5. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3905568>.
6. VandenBulck J. Media use and dreaming: the relationship among television viewing, computergameplay, and nightmare sorpleasant dreams. Dreaming. 2004. № 14(1). 30 с.
7. Scholar's Open Letter to the APA Task Force On Violent Media Opposing APA Policy Statements on Violent Media. URL: <https://ru.scribd.com/doc/223284732/Scholar-s-Open-Letter-to-the-APA-Task-Force-On-Violent-Media-Opposing-APA-Policy-Statements-on-Violent-Media>.
8. Craig A. Anderson Douglas A. Gentile Katherine E. Buckley. VIOLENT VIDEO GAME EFFECTS ON CHILDREN AND ADOLESCENTS Theory, Research, and Public Policy. Buckley, 2007. 199 с.
9. Ferguson C. The School Shooting/Violent Video Game Link: Causal Link or Moral Panic? Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling. 2008. № 5. С. 25–37.
10. Волянська О.В. Проблема агресивної поведінки підлітків: фактори та механізми соціалізації. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Соціологія. 2016. № 3. С. 117–134.
11. Орлов Ю.Ю. Вплив комп'ютерних ігор, що містять сцени насильства та жорстокості, на психіку дитини / Ю.Ю. Орлов, Ю.Б. Ірхін. Криміналістичний вісник. 2014. № 1. С. 17–25.

УДК 343.32

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИДИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

GENERAL CHARACTERISTICS AND TYPES OF CRIMES AGAINST THE BASIS NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Лесяк Н.І., студентка

*Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

Кушніт В.П., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу

*Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті проведено аналіз кримінального законодавства, що визначає види злочинів проти основ національної безпеки України. Розкрито поняття злочинів, які вчиняються проти основ національної безпеки України. Розглянуто проблеми класифікації злочинів проти основ національної безпеки України та запропоновано напрями їх вирішення. Злочини проти основ національної безпеки України є найбільш небезпечними посяганнями на суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, обороноздатність, незалежність держави, її конституційний лад. Без належної кримінально-правової охорони цих суспільних відносин неможливе нормальне функціонування держави та відповідних їй інститутів. При визначенні видів злочинів проти основ національної безпеки України, а особливо при встановленні їх класифікації, з'являються певні складнощі, які впливають з відсутності однакового розуміння цього питання у теорії кримінального права. Виходячи з цього, розроблення повноцінної класифікації злочинів проти основ національної безпеки України буде доцільним та актуальним у науці кримінального права.

Ключові слова: злочин, національна безпека України, злочини проти основ національної безпеки України, державна зрада, диверсія, шпигунство, зміна конституційного ладу, захоплення державної влади, посягання на територіальну цілісність України, зміна меж державного кордону України, посягання на життя державного діяча, перешкоджання діяльності Збройних Сил України.

В статье проведен анализ уголовного законодательства, определяющего виды преступлений против основ национальной безопасности Украины. Раскрыто понятие преступлений, которые совершаются против основ национальной безопасности Украины. Рассмотрены проблемы классификации преступлений против основ национальной безопасности Украины и предложены направления их решения. Преступления против основ национальной безопасности Украины являются наиболее опасными посягательствами на общественные отношения, обеспечивающие государственную безопасность, обороноспособность, независимость государства, его конституционный строй. Без надлежащей уголовно-правовой охраны этих общественных отношений невозможно нормальное функционирование государства и соответствующих его институтов. При определении видов преступлений против основ национальной безопасности Украины, а особенно при установлении их классификации, появляются определенные трудности, вытекающие из отсутствия единообразного понимания этого вопроса в теории уголовного права. Исходя из этого, разработка полноценной классификации преступлений против основ национальной безопасности Украины будет целесообразным и актуальным в науке уголовного права.

Ключевые слова: преступление, национальная безопасность Украины, преступления против основ национальной безопасности Украины, государственная измена, диверсия, шпионаж, изменение конституционного строя, захват государственной власти, посягательство на территориальную целостность Украины, изменение пределов государственной границы Украины, посягательство на жизнь государственного деятеля, препятствование деятельности Вооруженных Сил Украины.

The article analyzes the criminal legislation, which defines the types of crimes against the bases of national security of Ukraine. The concept of crimes committed against the foundations of national security of Ukraine is disclosed. Problems of classification of crimes against the grounds of national security of Ukraine are considered and directions of their solution are proposed. Crimes against the bases of national security of Ukraine are the most dangerous encroachments on public relations, providing state security, defensive capability, independence of the state, its constitutional system. Without the proper criminal law protection of these social relations, the normal functioning of the state and its respective institutions is impossible. Without stability in society, it is impossible and effective to fight crime, including with such dangerous crimes as murder, rape, robbery, etc. Therefore, in the Criminal Code article on liability for crimes against the grounds of national security of Ukraine are presented in the first section of the Special Part. One cannot but mention the importance of providing the correct characterization of crimes against the foundations of national security in the theory of criminal law, as well as the delimitation of their types. This will allow correctly to classify crimes as the main real and potential threats to the national security of Ukraine. Considering the current realities of political and social life in Ukraine, one can agree that the main issue is the protection and safeguarding of the foundations of national security of Ukraine. This is due to the socio-economic crisis and the problems in eastern Ukraine, as well as the fact that the state is the main «stabilizer» for the functioning of social institutions, the formation and activity of which is possible only in the case of maintaining state security. That is why the prevention of crimes in the sphere of national security of Ukraine plays an important role.

Determining the types of crimes against the foundations of national security of Ukraine, and especially when establishing their classification, there are certain difficulties that arise from the lack of the same understanding of this issue in the theory of criminal law. Proceeding from this, the development of a complete classification of crimes against the foundations of national security of Ukraine will be expedient and relevant in the science of criminal law. The classification of crimes against the foundations of national security of Ukraine has a significant place in the science of criminal law. It provides an opportunity to cover the whole «picture» of crimes in this area and to form the characteristic of each crime in the direct. Insufficient research on this issue encourages further scientific developments that address the issues of the division of land and the criteria for such a division of crimes in the area under investigation

Key words: crime, national security of Ukraine, crimes against the basis of the national security of Ukraine, treason, diversion, espionage, change of the constitutional order, seize state power, violating the territorial integrity of Ukraine, change state borders of Ukraine, attempt on the civil servant's life, impeding the activity of the Armed Forces of Ukraine.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають під час виявлення та запобігання вчиненню злочинів проти основ національної безпеки України.

Мета даної статті вбачається в тому, щоб дати правильну загальну характеристику злочинам проти основ національної безпеки України, розкрити їх види, а також навчитися чітко розмежовувати такі злочини, щоб уникнути проблеми з їх класифікацією.

Завдання дослідження полягають у визначенні поняття злочину проти основ національної безпеки України та формуванні класифікації злочинів проти основ національної безпеки України.

Окремі проблеми класифікації злочинів проти основ національної безпеки України були предметом дослідження таких науковців, як С.І. Афанасенко, О.Ф. Бантишев, Х.В. Завада, В.К. Матвійчук, І.М. Стойков, Р.Л. Чорний, О.А. Чуваков, О.В. Шамара, В.Я. Тацій, В.К. Гришук, І.В. Зозуля, А.В. Кучер, В.О. Навроцький, Ю.В. Баулін, С.Я. Кравець, О.С. Сутула, М.І. Хавронюк, Г.В. Андрусів та ін. Ними зроблений безперечно вагомий внесок у науку кримінального права, проте й зараз ця проблема залишається актуальною і продовжує вивчатися, оскільки й досі не отримала свого належного вирішення.

Відповідно до ст. 17 Конституції України [1], захист суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення її економічної і інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. На основі цього положення держава передбачила створення державних органів, які забезпечують здійснення заходів щодо врегулювання тих чи інших ситуацій, які становлять загрозу для національної безпеки України. Основною причиною виникнення таких ситуацій є злочини, вчинені проти національної безпеки Української держави.

Згадаємо, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», національною безпекою України є захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, а також інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз. Саме такої захищеності сприяє правове закріплення вивід злочинів, які можуть вчинятися проти основ національної безпеки держави [3].

Досліджуючи злочини проти основ національної безпеки України, можна дійти висновку, що у системі Особливої частини Кримінального кодексу України розділ стосовно вказаних злочинів поставлений на перше місце, що й визначає його важливість та першочерговість [2].

Науковці по-різному розкривають поняття злочинів проти основ національної безпеки. На думку О.Ф. Бантишева та О.В. Шамари, злочин проти основ національної безпеки – це суспільно небезпечне діяння, яке характеризується дією або бездіяльністю, здійснене з прямим умислом осудною фізичною особою, що досягла віку кримінальної відповідальності і посягає на державний та суспільний лад України, на її суверенітет, політичну систему, недоторканість, територіальну цілісність, обороноздатність, інформаційну та економічну безпеку, а також на національну безпеку у сферах екології та воєнного озброєння [4, с. 35].

У свою чергу В.К. Матвійчук визначає, що злочинами проти основ національної безпеки є визначені Кримінальним кодексом України, а також вчинені із прямим умислом і спеціальною метою, суспільно небезпечні діяння, які посягають на відносини, які виникають у сфері охорони основ національної безпеки України від внутрішніх і зовнішніх загроз [5, с. 86].

Досліджуючи поняття злочинів у сфері національної безпеки, О.А. Чуваков вважає, що такими злочинами є передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, що спрямовані на ослаблення чи підрив суспільного ладу України [6, с. 39].

Підсумовуючи, можна зазначити, що злочини, які вчиняються проти основ національної безпеки України, передбачені розділом I Особливої частини КК (статті 109-114), посягають не тільки на безпеку держави, а й на національну безпеку загалом, саме тому їх можна класифікувати як особливо тяжкі. За вчинення таких злочинів особа притягується до кримінальної відповідальності. Такій особі, як правило, призначається жорстке покарання, наприклад, обмеження волі до п'ятнадцяти років.

Розглянемо, які ж злочини відносяться до злочинів, які вчиняються у сфері національної безпеки України. Відповідно до Кримінального кодексу України, до злочинів проти основ національної безпеки відносяться:

– дії, що спрямовані на насильницьку зміну конституційного ладу, його повалення, на захоплення державної влади (у тому числі, змова про здійснення таких дій), а також вчинення публічних закликів до насильницької зміни конституційного ладу або його повалення, вчинення публічних закликів до захоплення державної влади і розповсюдження матеріалів, що містять заклики до вчинення вище зазначених дій (ст. 109 КК);

– посягання на територіальну цілісність та недоторканність України. Цей злочин полягає у здійсненні дій,

які мають на меті змінити кордони території України, та спрямований на порушення конституційного порядку (ст. 110 КК);

– фінансування дій, які спрямовані на здійснення насильницької зміни або повалення конституційного ладу, зміни кордонів території України, захоплення державної влади (ст. 1102 КК);

– державна зрада, якою визнається злочин, що вчинений умисно громадянином України з метою завдати шкоди територіальній цілісності, суверенітету, недоторканності, обороноздатності, державній безпеці України. Державною зрадою є такі дії як перехід на сторону ворога під час воєнного стану чи у час збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі чи іноземній організації, а також їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК);

– посягання на життя громадського чи державного діяча, тобто посягання на життя Президента, Голови Верховної Ради, народного депутата, Прем'єр-міністра, члена Кабінету Міністрів, Голови або члена Вищої ради правосуддя, Голови або члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів, Голови або судді Конституційного Суду, Верховного Суду чи вищих спеціалізованих судів, Генерального прокурора, Директора Національного антикорупційного бюро, Уповноваженого Верховної Ради із прав людини, Голови чи іншого члена Рахункової палати, Голови Національного банку, керівника політичної партії, вчинене у зв'язку із їхньою державною або громадською діяльністю (ст. 112 КК);

– диверсія – це злочин, який полягає у вчиненні із метою ослаблення держави підпалів, вибухів чи інших дій, які спрямовані на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень, іншої шкоди їх здоров'ю, на зруйнування чи пошкодження об'єктів, що мають важливе народногосподарське або оборонне значення, у тому числі вчинення дій, що спрямовані на масове отруєння, радіоактивне забруднення, поширення епідемій, епізоотій або епіфітотій (ст. 113 КК);

– шпигунство – це злочин, який характеризується передачею чи збиранням з метою передачі іноземній державі, іноземній організації чи їх представникам інформації, яка є державною таємницею, за умови, що такі дії здійснені іноземцем чи особою без громадянства (ст. 114 КК);

– перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 1141 КК).

Досліджуючи правову природу злочинів, які вчиняються у сфері національної безпеки, С.І. Афанасенко та І.М. Стойков поділяють такі злочини на наступні групи за сферами відносин: 1) злочини, які вчиняються у політичній сфері; 2) злочини, які вчиняються у сфері економічної, науково-технологічної та інформаційної безпеки; 3) злочини, які вчиняються в екологічній, воєнній сферах та сфері обороноздатності [7, с. 54].

На нашу думку, даний видовий поділ досліджуваних злочинів є найбільш простим та доцільним, що сприяє кращому розумінню того, на які суспільні відносини посягають злочини, що вчиняються у сфері національної безпеки.

Визначаючи можливі загрози інтересам України у сфері державної безпеки, Х.В. Завада класифікує злочини, що вчиняються у сфері національної безпеки, за конкретним об'єктом кримінально-правової охорони:

1) злочини, які пов'язані із розвідувально-підривною діяльністю іноземних спеціальних служб; 2) загроза посягань з боку окремих груп і осіб на державну територіальну цілісність та суверенітет; 3) загроза посягань на економічну сферу України; 4) посягання на науково-технічний потенціал держави; 5) загроза посягань на оборонну сферу України; 6) посягання на права та свободи українських громадян; 7) загроза поширення корупції у органах державної влади та органах місцевого самоврядування;

8) злочинна діяльність проти миру та безпеки людства, що виступає як загроза державним інтересам у сфері державної безпеки; 9) загроза поширення міжнародного тероризму; 10) загроза використання із терористичною метою ядерних об'єктів на території України; 11) можливість незаконного ввезення на територію України зброї, вибухових речовин, боєприпасів та засобів масового ураження; 12) спроби створення та функціонування незаконних воєнізованих збройних організацій; 13) прояви сепаратизму, намагання автономізації окремих регіонів України за етнічною ознакою [8, с. 153].

Як бачимо, Х.В. Завада сформувала доволі змістовну класифікацію злочинів, до якої входять не лише злочини, що вчиняються у сфері національної безпеки, а й злочини у сфері громадської безпеки, у сфері миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку тощо. Таким чином, науковець розширила коло злочинів у досліджуваній сфері, що підкреслює проблему невизначеності всіх суспільно-небезпечних діянь, які вчиняються проти національної безпеки, в єдиному розділі Особливої частини КК (статті 109-114).

При дослідженні особливостей видів об'єкта злочинів, що вчиняються у сфері національної безпеки, їх система, на думку Р.Л. Чорного, має наступний вигляд: 1) злочини у сфері безпеки конституційного ладу; 2) злочини, що стосуються людського, екологічного, економічного і оборонного потенціалів України; 3) злочини у сфері порядку набуття, збереження, використання та розповсюдження інформації, що є державною таємницею, у тому числі конфіденційної інформації, що перебуває у володінні держави; 4) злочини у сфері безпеки здійснення державної влади, у тому числі діяльності політичних партій; 5) злочини у сфері зовнішнього суверенітету держави; 6) злочини у сфері порядку здійснення військового обов'язку; 7) злочини у сфері стабільності бюджетної системи України [9, с. 269].

Якщо попередні науковці визначали видовий поділ досліджуваних злочинів, то Р.Л. Чорний формує їх систему, елементи (тобто злочини) якої регламентуються не лише першим розділом Особливої частини Кримінального кодексу України, а й визначаються іншими розділами залежно від сфери суспільних відносин.

Аналізуючи вищезазначені положення, можна зробити висновок, що Розділ I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини Кримінального кодексу України закріплює лише основні види таких злочинів. Інші злочини, які за своєю суттю відносяться до категорії «проти основ національної безпеки України», містяться у наступних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України. Це підтверджує той факт, що перелік злочинів, що вчиняються у сфері національної безпеки України та визначений у зазначеному розділі кримінального закону, є невичерпним.

Відповідно до класифікації О.А. Чувакова, всі злочини, що вчиняються у сфері національної безпеки, поділяються на: 1) злочини, що пов'язані з зовнішньою безпекою держави; 2) злочини, що пов'язані з внутрішньою безпекою держави. Задля зручності такого поділу науковець розробив систему ознак, які дозволяють відмежувати злочини цих двох груп. Такими ознаками є: а) вектор загрози, який може бути внутрішнім або зовнішнім; б) присутність іноземного елементу при посяганні або його відсутність; в) наявність вимогого об'єкта посягання [10, с. 15].

На нашу думку, злочини, що вчиняються у сфері національної безпеки, також можна класифікувати за суб'єктом злочину та за ступенем тяжкості. Така класифікація була б доречною, адже сам Кримінальний кодекс України закріплює основні аспекти такого видового поділу.

За суб'єктом злочини, що вчиняються у сфері національної безпеки, можна поділити на:

– злочини, вчинені спеціальним суб'єктом (державна зрада та шпигунство);

– злочини, вчинені загальним суб'єктом (всі інші злочини у досліджуваній сфері).

Залежно від ступеня тяжкості злочини, що вчиняються у сфері національної безпеки, поділяються на:

1) злочини середньої тяжкості. Такими злочинами є посягання на недоторканність та територіальну цілісність Української держави; фінансування дій, що вчиняються із метою насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади, а також зміни меж території чи державного кордону України;

2) тяжкі злочини. До таких злочинів відносяться дії, що спрямовані на насильницьку зміну, повалення конституційного ладу чи на захоплення державної влади; перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань;

3) особливо тяжкі злочини. Ними є державна зрада; посягання на життя державного або громадського діяча; диверсія; шпигунство.

Як можна побачити, серед злочинів проти основ національної безпеки України немає таких суспільно небезпечних діянь, які б можна було віднести до злочинів невеликої тяжкості.

Зробивши дослідження даної теми, можна зрозуміти, що класифікація злочинів проти основ національної безпеки України займає вагомe місце у науці кримінального права. Вона дає можливість охопити всю «картину» зло-

чинів у цій сфері та сформуванати характеристику безпосередньо кожного злочину. Недостатня дослідженість цього питання спонукає до здійснення подальших наукових розробок, які торкаються питань видового поділу та критеріїв такого поділу злочинів у досліджуваній сфері.

Підсумовуючи наше дослідження, можна сказати, що злочинами проти основ національної безпеки України є визначені Кримінальним кодексом України суспільно небезпечні діяння, які посягають на конституційний лад та державну владу України, територіальну цілісність і недоторканність Української держави, на зміну меж території або державного кордону України, на життя державних чи громадських діячів, суспільно небезпечні діяння, які перешкоджають законній діяльності Збройних Сил України, а також суспільно небезпечні діяння, вчинені з метою державної зради, диверсії та шпигунства.

Аналізуючи вищенаведені джерела по визначенню злочинів проти основ національної безпеки України, можна виділити таку їх загальну класифікацію:

1) за сферами відносин (злочини, які вчиняються у політичній сфері; злочини, які вчиняються у сфері економічної, науково-технологічної та інформаційної безпеки; злочини, які вчиняються в екологічній, воєнній сферах та сфері обороноздатності);

2) за суб'єктом злочину (злочини, вчинені спеціальним суб'єктом, та злочини, вчинені загальним суб'єктом);

3) за ступенем тяжкості (злочини середньої тяжкості; тяжкі злочини; особливо тяжкі злочини).

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР (зі змінами та доповненнями станом на 15.03.2016 року). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III (зі змінами та доповненнями станом на 10.11.2018 року). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 року № 2469-VIII (зі змінами та доповненнями станом на 21.06.2018 року). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
4. Бантишев О.Ф., Шамара О.В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія 3-е вид., перероб. та доп. Луганськ: Віртуальна реальність, 2014. 240 с.
5. Матвійчук В.К. Злочини проти основ національної безпеки: поняття та загальна характеристика. Київ: Юридична наука. 2013. Вип.9. С. 80–87.
6. Чуваков О.А. Національна безпека як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. дис... канд. юрид. наук. Одеса, 2016.
7. Афанасенко С.І. Злочини проти основ національної безпеки України, що посягають на відносини у політичній сфері. Південноукраїнський правничий часопис. 2015. С. 54-56.
8. Завада Х.В. Система злочинів, що посягають на інтереси України у сфері державної безпеки. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2016. Вип. 4. С. 152-157.
9. Чорний Р.Л. Система злочинів проти безпеки держави за Кримінальним кодексом України. Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. 2013. Вип. 1. С. 261-272.
10. Чуваков О.А. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика: автореф. дис. ... д. ю. н., Київ. 2017. 33 с.